

**СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ**

Д.П. КИСЛЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки

Інституту Управління державної охорони України

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: kyslenko.d@gmail.com

Анотація. У статті обґрунтовується сутність і структура підготовки професійних компетенцій майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки з технологічних процесів і виробництв, що формується в процесі вузівської системи. Для цілісності викладу підходу до понять «компетенції» і «компетентність» наводимо визначення деяких пов'язаних з ними загальновідомих термінів, скоригованих з урахуванням нашої області застосування.

Ключові слова: професійні компетенції, охоронна діяльність, безпека життєдіяльності, професійно важливі якості

Актуальність (Introduction). В даний час значення безпеки як глобальної цінності людської життєдіяльності постійно зростає, оскільки на сучасному етапі розвитку цивілізації очевидна відсутність рівноваги в складній системі «людина – природа – суспільство». Науково-технічний прогрес не тільки сприяє підвищенню продуктивності праці, росту матеріального добробуту та інтелектуального потенціалу суспільства, але і приводить до зростання числа техногенних аварій і катастроф. У більшості країн світу розширюється система установ, зайнятих професійною підготовкою фахівців в області захисту навколишнього середовища, безпеки техносфери, технологічних процесів і виробництв.

Масштабність впливу надзвичайних ситуацій (НС) на соціальні, економічні, політичні та інші процеси сучасного суспільства вже давно перевищила той рівень, який дозволяв би ставитися до них як до локальних збоїв у розміреному функціонуванні громадських структур. Збільшення кількості промислових аварій і катастроф, частоти прояву руйнівних сил природи, диверсій і терористичних актів, небезпечних ситуацій соціального характеру об'єктивно вимагають сформованості у населення, і в насамперед у молоді, умінь безпечної поведінки як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності.

Діяльність людини у виробничій сфері практично завжди пов'язана з наявністю техногенного ризику, небезпеки для його здоров'я і навколишнього середовища. Проблема запобігання аварій на виробництвах є актуальною і вимагає якнайшвидшого вирішення як в науковому, так і в професійно-освітньому плані — в плані підготовки у ВНЗ майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питання формування майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки досліджували І. В. Роберт, Б. Н. Панипін, В. Ф. Шолоховіч та Б. Е. Старіченко та ін.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є дослідження системи формування ключових компетентостей майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки.

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз педагогічної, психологічної літератури).

Результати (Results). Для цілісності викладу підходу до понять «компетенції»

і «компетентність» наводимо визначення деяких пов'язаних з ними загальновідомих термінів, скоригованих з урахуванням нашої області застосування.

Особистісна характеристика – персональні характеристики людини (вік, стать, здоров'я тощо), якими вона повинна володіти відповідно до вимог охорони праці для виконання певної функції (трудової функції для працівника, функції організатора виробництва для роботодавця – фізичної особи) [1, с. 65].

Знання – розуміння, збереження в пам'яті й уміння відтворювати вимоги охорони (закони, правила, інструкції тощо) та іншу необхідну для виконання даної функції інформацію.

Уміння – володіння працівником безпечними методами і прийомами виконання робіт (організації виконання робіт), прийомами надання першої допомоги потерпілому.

Навички – доведені до автоматизму вміння.

Досвід – сукупність практично засвоєних протягом усього життя і трудової діяльності знань, умінь, навичок, необхідних для безпечного виконання робіт та/або організації безпечного виконання робіт; здатність виявляти і оцінювати небезпеки ризик реалізації цих небезпек.

Виходячи з вищевикладеного, пропонується наступне формулювання поняття «компетенція» в сфері охоронної діяльності:

Компетенція – елемент вимог (або їх комплекс) охорони праці до особистісних характеристик, необхідних знанням, умінням, навичкам і досвіду працівника (роботодавця – фізичної особи), дотримання яких має апіорно забезпечувати безпечне виконання робіт і безпечні умови праці при виконанні працівником трудової функції та/або виконання обов'язків роботодавця щодо організації виробництва.

Оскільки «компетенція» відповідає за якийсь комплекс вимог охорони праці, дотримання яких забезпечує безпечні умови праці, а «компетентність» характеризує здатність працівника виконувати ці вимоги, для поняття «компетентність» працівника (роботодавця) пропонується наступне робоче формулювання.

Компетентність у питаннях охорони праці – здатність фізичної особи самостійно виконувати (організовувати виконання) ті чи інші роботи з дотриманням вимог охорони праці, заснована на особистісних характеристиках, необхідних знаннях, уміннях, навичках і досвіді у сфері охорони праці [1, с. 66].

Підбір матеріалів наукових праць, публікацій, присвячених охоронній діяльності з метою проведення системного аналізу показав, що їх кількість не так велика з точки зору педагогічної спрямованості досліджень і в цьому питанні серйозної уваги не надавалось. Наявність багатьох робіт опосередковано стосувалось охоронної діяльності. Так, вітчизняний вчений М. Зубок до охоронної діяльності відносить комплекс організаційних та спеціальних заходів спрямованих на обмеження доступу до об'єктів, захист їх територій, споруд від противоправних посягань [2]. Увага в основному приділялась технічним засобам, візуальному спостереженню і своєчасному реагуванню на випадок правопорушення режиму об'єктів.

У наукових працях О. Власюка, О. Кириченка, В. Крутова, В. Ліпкана, А. Маращука та інших увага приділяється дослідженню специфіки організації та здійснення охоронної діяльності, спрямованої на захист економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності. В основному рекомендації надавались профілактиці та випереджальним діям згідно отриманої інформації.

Деякі праці таких фахівців як: В. Бабікова, В. Колесніка, І. Моторного, В. Хваткова, присвячені визначенню окремих аспектів забезпечення фізичної безпеки активів підприємств через здійснення охоронної діяльності з урахуванням складності об'єктів, що охороняються; розв'язанню проблем щодо здійснення окремих суб'єктів

охоронної діяльності. Їх роботи дещо співпадають з напрямом теми наших досліджень.

Дослідник Д. Лісовий розуміє готовність через формування професійно психологічної стійкості [4, с. 67]. Автор передбачає попереднє формування необхідних особистісних якостей від найнижчого до найвищого рівня фахівця, за результатами якого відбувається формування стійкої якості.

Професор В. Плisko у свої працях акцент ставив на розвиток якісних характеристик у поєднанні зі знаннями відносно сприйняття їх середовища, окремо в умовах екстремальних ситуаціях [5, с. 39].

Вчений і фахівець Ж. Половнікова розглядала особистісні характеристики зі створенням 84 прикметників у довільному порядку з метою утворення послідовності, не надаючи при цьому переваг тій чи іншій сфері особистісних рис [6]. Дослідження було спрямоване на виявлення ключових характеристик вольового акту зі смисловим і рефлексорним наповненням.

В. Крутецький вважає, що істотною особливістю особистісних здібностей є зв'язок з конкретним видом діяльності [3]. Саме завдяки відмінностям у відповідній діяльності особистості та проведеному порівняльному аналізу діяльності людей, фахівців вважають здібними до відповідної галузі, та таких, які явно не здатні до даної діяльності, дають змогу визначити і їх здібності.

Таким чином, проведений аналіз публікацій, наукових розробок відомих фахівців, вчених, практиків показав, що в основному їх дослідження стосовно визначення якісних характеристик, проводились без прив'язки до охорони об'єктів. Сукупність якостей, що є необхідними для охоронної діяльності – не розглядалися. Тим паче, не проводилося їх ранжування за пріоритетами, класифікування з урахуванням диференційованого підходу відповідно до специфіки об'єкт (суб'єкта) охорони.

Державні завдання збереження здоров'я і життя громадян в значній мірі вирішуються шляхом формування компетенцій безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців. Професійна діяльність майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки, так чи інакше, пов'язана із забезпеченням безпеки людини в сучасному світі, формуванням комфортної техносфери, мінімізацією негативного впливу на природне середовище, збереженням життя і здоров'я людей за рахунок використання сучасних технічних засобів, методів контролю і прогнозування.

Стандарти вищої освіти при підготовці майбутніх фахівців передбачають формування компетенцій, що базуються на вимогах до професійної готовності в цій області. Загальнокультурні компетенції для бакалаврів освіти: володіти культурою безпеки, володіти екологічною свідомістю, тобто розглядати питання безпеки і збереження природного середовища як найважливіші пріоритети життєдіяльності; розуміти проблеми сталого розвитку і ризиків, пов'язаних з діяльністю людини; організовувати свою життєдіяльність з метою зниження антропогенного впливу на природне середовище та забезпечення безпеки особистості та суспільства [7, с. 208].

Професійні компетенції: володіти культурою професійної безпеки; ідентифікувати небезпеку і оцінювати ризики; застосовувати професійні знання для мінімізації негативних екологічних наслідків; забезпечувати безпеку у сфері своєї професійної діяльності. Знання, уміння, навички для майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки: знати: основні небезпеки, їх властивості та характеристики, характер дії шкідливих і небезпечних факторів на людину і природне середовище, методи захисту від них стосовно до сфери своєї професійної діяльності; вміти: ідентифікувати основні небезпеки, оцінювати ризик їх реалізації, вибирати методи захисту від небезпек стосовно до сфери своєї професійної діяльності; володіти: способами і технологіями захисту в надзвичайних ситуаціях, навичками раціоналізації професійної діяльності з

метою забезпечення безпеки і захисту навколишнього середовища [7, с. 209].

Найбільш важливими компетенціями, якими повинні оволодіти майбутні фахівці охоронної діяльності та безпеки: орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки; пропагувати цілі та задачі забезпечення безпеки людини й природного середовища в техносфері; використовувати знання основ безпеки різних виробничих процесів у надзвичайних ситуаціях; аналізувати вплив небезпек на людину і середовище існування з урахуванням специфіки механізмів токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного та комбінованого впливу шкідливих факторів; визначати небезпечні і надзвичайно небезпечні зони, зони прийнятного ризику; контролювати стан використовуваних засобів захисту і приймати рішення щодо заміни (регенерації) засобів захисту та ін.

Все це свідчить про важливість підготовки фахівців у галузі формування культури безпеки у всіх сферах професійної діяльності для забезпечення сталого соціально-економічного та інноваційного розвитку України. Культура безпеки в сучасному виробництві інтегрує екологічну культуру та культуру безпеки праці (особистості, суспільства, особистості і суспільства).

Культура безпеки особистості визначається сукупністю норм, поглядів і настанов, що характеризують ставлення індивіда до природи, особистої, громадської та національної безпеки.

Культура безпеки суспільства – це сукупність поділюваних усіма членами суспільства та його соціальними групами поглядів і переконань, що стосуються ризику, аварій та загрози здоров'ю; звід переконань, норм, установок, а також досягнень соціальної та технологічної практики, орієнтованих на мінімізацію ризику. Культура безпеки особистості і суспільства розглядається як найважливіший фактор забезпечення їх сталого розвитку, розв'язання демографічних проблем, підвищення ефективності праці і виробництва, інноваційного розвитку країни в цілому [4].

Культура безпеки життєдіяльності виступає структурним компонентом базової культури особистості та невід'ємною частиною професійної культури кожного фахівця. Будучи компонентом професійної культури, яка не дається від народження, а формується та присвоюється в процесі професійної підготовки спеціаліста, культура безпеки життєдіяльності виступає як об'єкт педагогічного впливу. Процес формування такої культури реалізується протягом всього періоду навчання майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки і включає вироблення здатності бачити ситуації, які можуть виявитися потенційно небезпечними.

Для обліку та вирішення питань безпеки життєдіяльності необхідні знання основних властивостей та взаємодій, характерних для чотирьох професійних груп: «людина – людина»; «людина – техніка»; «людина – жива природа», «людина – знакова система». Знання, уміння, навички і компетенції в області безпеки в стандартах відображають сукупність результатів навчання, завдяки яким випускник вузу повинен володіти не тільки загальною культурою безпеки, але і професійною культурою безпеки стосовно до виду і сфері своєї діяльності [2].

Базовими для формування культури безпеки є ціннісні орієнтації людини у професійній діяльності – вироблені і прийняті системи духовних цінностей, правил професійної етики. Найважливішою в умовах сучасної дійсності є здатність застосовувати отримані знання, використовувати засоби і методи для вирішення практичних завдань. Вміння знаходити нестандартні рішення, бути готовим до роботи в раптово змінених умовах стає все більш актуальною характеристикою працівника [3].

В цілях підвищення ефективності навчання майбутніх фахівців охоронної діяльності та безпеки основ цивільної оборони та захисту від надзвичайних ситуацій вузам потрібне постійне оновлення матеріально-технічної бази та вдосконалення при-

йомів і методів навчання студентів на основі моделей компетенцій, засобів і технологій оцінювання у сфері безпеки життєдіяльності. Діагностика умінь бачити ситуацію може бути організована в процесі виконання компетентісно-орієнтованих завдань, сконструйованих на прикладах реальних техногенних подій, або на основі структурування характеристик сучасної реальності, або за результатами опису різних форм небезпеки для життєдіяльності окремої особистості, колективу, суспільства, нації. Гарантією сформованості компетенцій на необхідному рівні є їх надійне і валідне оцінювання, забезпечуване грамотно розробленими оцінними засобами, сучасними підходами до організації оціночної діяльності на основі формування фондів оцінних засобів і створення внутрішньої, але незалежної контрольної-оціночної системи ВНЗ [5].

Висновки і перспективи (Discussion). У роботі теоретично узагальнено і запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми розвитку якісних характеристик фахівців охоронної діяльності. Основними засадами дослідження виступив категоріально – аспектний аналіз процесу розвитку кількісних характеристик охоронців й одержаний результат засвідчив, що загальний безсистемний розвиток якостей охоронців не забезпечує необхідну ефективність з охорони об'єктів та власної безпеки. На основі використаних методів експертних оцінок, кластерних та кореляційних аналізів, систематизовані та упорядковані кількісні характеристики якостей фахівців охоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Болотов О. О. Принцип індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки майбутніх співробітників спецпідрозділів охорони / О. О. Болотов // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 54. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: збірник. Чернігів: ЧДПУ, 2008. № 54. С. 65–70.
2. Зубок М.І. Охорона та охоронна діяльність: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.І. Зубок. К.: КНТЕУ, 2006. 172 с.
3. Крутецкий В. А. Проблемы формирования и развития способностей // Вопросы психологии. 1972. №2. С. 3-14.
4. Лісовий Д. В. Психологічна підготовка працівників міліції / Д. В. Лісовий // Професійне становлення особистості: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 лютого 2013 р. м. Одеса. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с.
5. Плиско В. И. Формирование готовности профессионала к деятельности в условиях, опасных для жизни: на материалах субъект-субъектной деятельности : Монографія / В. И. Плиско. К. : Наук. світ, 2002. 304 с.
6. Половникова, Ж. Ю. Формирование психологической готовности сотрудников охраны к осуществлению профессиональной деятельности : дис. кандидата психол. наук / Половникова Ж. Ю.; Университет внутренних дел. Х., 1998.
7. Шарапов А. А. Формирование компетенций по безопасности жизнедеятельности в системе подготовки бакалавров образования // Педагогика высшей школы. 2016. №3.1. С. 208-210.
8. Штучний В. В. Адміністративно-правові засади підготовки кадрів Управління державної охорони України, Нац. акад. внутрішніх справ. Київ: Б.в., 2015. 18 с.

References

1. Bolotov O. O. (2008) Pryncyp indyvidualizatsiyi special`noyi fizychnoyi pidgotovky majbutnih spivrobitnykiv speczpidrozdiliv ohorony [The principle of individualization of special physical training of future employees of special units of protection] / O. O. Bolotov. *Visnyk Chernigivskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni T.G.Shevchenka*. Vyp. 54. Seriya: Pedagogichni nauky. Fizychnye vyhovannya i sport: zbirnyk. Chernigiv: ChDPU, 54. 65–70.

2. Zubok M.I. (2006) Ohorona ta ohoronna diyalnist': navch. posib. dlya stud. vyssh. navch. zakl. [Guard and security activities] / M.I. Zubok. K.: KNTEU, 172.
3. Krutetskiy V. A. Problemy formirovaniya i razvitiya sposobnostey [Problems of formation and development of abilities] . *Voprosy psikhologii*. – 1972. – №2. – S. 3-14.
4. Lisovyy D. V. (2013) Psykholohichna pidhotovka pratsivnykiv militsiyi [Psychological training of police officers] / D. V. Lisovyy. Profesiynne stanovlennya osobystosti: materialy V Vseukrayinskoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi, 15 lyutoho 2013 r. m. Odesa. Odesa: ODUVS, 217.
5. Plisko V. I. (2002) Formirovaniye gotovnosti professionala k deyatel'nosti v usloviyakh, opasnykh dlya zhizni [The Formation of the Professional's Readiness for Activity in Conditions Dangerous to Life]: na materialakh sub'yekt-sub'yektnoy deyatel'nosti : Monografiya / V. I. Plisko. K. : Nauk. svit, 304.
6. Polovnikova, ZH. YU. (1998) Formirovaniye psikhologicheskoy gotovnosti sotrudnikov okhrany k osushchestvleniyu professional'noy deyatel'nosti [Formation of psychological readiness of security officers to carry out their professional activities]: dis. kandidata psikhol. nauk / Polovnikova ZH. YU.; Universitet vnutrennikh del. KH.
7. Sharapov A. A. (2016) Formirovaniye kompetentsiy po bezopasnosti zhiznedeyatel'nosti v sisteme podgotovki bakalavrov obrazovaniya [Formation of competencies for safety of vital functions in the system of training bachelors of education]. *Pedagogika vysshey shkoly*. №3.1. 208-210.
8. Shtuchnyy V. V. (2015) Administrativno-pravovi zasady pidhotovky kadriv Upravlinnya derzhavnoyi okhorony Ukrayiny [Administrative and Legal Principles of Personnel Training of the Department of State Guard of Ukraine] / V. V. Shtuchnyy, Nats. akad. vnutrishnikh sprav. Kyiv: B.v. 18.

СИСТЕМА ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТОСТЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ОХРАНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И БЕЗОПАСНОСТИ

Д.П. Кисленко

Аннотация. В статье обосновывается сущность и структура подготовки профессиональных компетенций будущих специалистов охранной деятельности и безопасности из технологических процессов и производств, формируется в процессе вузовской системы. Для целостности изложения подхода к понятиям «компетенции» и «компетентность» приводим определение некоторых связанных с ними общеизвестных терминов, скорректированных с учетом нашей области применения.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, охранная деятельность, безопасность жизнедеятельности, профессионально важные качества.

SYSTEM OF FORMING KEY COMPETENCES OF FUTURE PROFESSIONALS OF SECURITY ACTIVITIES AND SAFETY

D.P. Kyslenko

Abstract. The article substantiates the essence and structure of training of professional competencies of future specialists in security activities and security from technological processes and industries, which is formed in the process of the university system. For the integrity of the presentation of the approach to the concepts of "competence" and "competence", we list some of the well-known terms associated with them, adjusted in the light of our field of application.

Key words: professional competence, security activity, life safety, professionally important qualities.